

SPEGLARNAS POETIK

Ett KU-arbete av Anna-lill Nilsson 2009-2011

Tack till:

Kajsa Eriksson

Ann Edholm

Carina Fihn

Bottna Land Art

och

Per-Oscar

Anna-Kristina

Sven-Bertil

Abstract sid 6

Bakgrund sid 7

Undersökningens delmoment sid 9

Metod sid 9

Undersökning sid 10

Spegelformat och storlek.

Antal speglar och dubbelspeglar

Speglarnas lutning.

Speglarnas vinkel mot varandra

Dubbelspeglar

Speglar i olika sorters landskap och senare även i urban miljö.

Trasiga speglar

Tolkning av spegelbilderna

Relationen mellan mina spegellarbeten och tidigare spegelverk och texter

Kategorierna från pilotprojektet sid 15

Speglingarna uppfattas som skådeplatser eller scener

Minnesbilderna

Parallella världar och magiska speglar

Tezcatlipocas spegel

De sju budbärarna

De sju ljusbärarna

De sju drömmarna

02.00

Naturen – Kulturen förhållandet till romantiken sid 22

Uddevalla hamn sid 23

Frågeställningens utveckling sid 26

Att stå framför spegeln

Pyramidernas framåtskridande

Nya experiment

Bottna Land Art sid 36

Dagboksanteckningar 5/7- 28/8

Reflexioner sid 40

Avslutning sid 44

Abstract

The poetics of the mirrors is a description of an artistic process, an investigation of mirrors in landscape. The main question for the study has been; How do the mirror images change the viewer's experience of site and time? However, another question became more and more important during the exploration; how to present the perceived mirror images for a viewer. This question caused a change in the equipment from flat mirrors to floating mirror pyramids. It's this form of presentation that adds something new to earlier mirror investigations in historical and contemporary contexts. My aim from the start was to create images and later, videos, but the completed presentation became an installation where the photography and the videos were documentations. The installation gave constantly shifting mirror images in a moving stream when the pyramids circulated in the water. If the weather was sunny, the mirrors sent moving reflections into the surrounding landscape. When there was no wind, the pyramids turned into perfect diamonds. The pyramids are objects for transcendence, a sort of transformer. I call them *transcendents*¹. A conclusion that I drew from of the main question; how the mirror images change the viewer's experience of site is that: It creates, *Other Spaces*. This statement refers to a text with the same name of Michael Foucault where he discuss whether the mirror image is a utopia or a heterotopia or if it is both². I have used a phenomenological approach in the project that deals with existential issues in a romantic context. The phenomenological approach was essential for the way the work was presented in the final installation.

1 Transcendent is an adjective that does not exist in plural. I have made the word to a substantive and I use it in plural. See p.41

2 "Other Spaces" refers to the text with the same name by Foucault, Michael. A andra rum. I Diskurser nas kamp. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion 2008.

Bakgrund

Speglarnas poetik började med ett pilotprojekt, "Reflexionspunkter, Fenomenografi som metod", en spegelundersökning i landskap. Utgångspunkten i pilotprojektet var upplevelsen att speglar i sin reflexion av omgivningen påverkar uppfattningen av plats och tid hos betraktaren. Avsikten var att reda ut hur den upplevelsen uppstod. Frågan som drev processen formulerades: Hur påverkar spegelbilden upplevelsen av plats och tid hos betraktaren. Samtidigt provades en kvalitativ forskningsmetod, fenomenografi i en modifierad form. I en fenomenografi undersöker man vanligen andra människors uppfattningar men här undersöktes min egen upplevelse av spegelinstallationer i naturen, dessas relation till andra konstnärers spegelverk och texter om spegelbilder samt kulturella föreställningar kring speglar. Jag fokuserade på att fotografera mycket och skapa, ett stort antal bildvarianter, snarare än att skapa kvalitativa gestaltningar. Resultatet av detta blev fyra kategorier från vilka man kan förstå hur spegelbilderna framträdde.

De fyra kategorierna var:

parallella världar, magiska speglar, minnesbilder och scener.

Det viktiga i detta skede var att bli klar över hur jag uppfattade spegelbilderna, inte att gestalta dessa upplevelser för andra. De tre första kategorierna intresserade mig mest. De anknöt till gemensamma teman: minnesbilder, förgänglighet, död, och insikten om livets korthet samt en upplevelse av glipor i verkligheten, öppningar mot andra världar, parallella tidslinjer och upplevelsen av *icke tid*. Ingångarna har rötter i romantiken. I likhet med de romantiska konstnärerna har jag ofta sökt uttryck för såväl förgänglighet som andliga upplevelser, inte sällan kopplat till naturen. Min konstnärliga praktik handlar om existens, tid och rum. Tiden är och tiden går. Med tiden som är menas upplevelsen av den icke tid vi alla kan ha när vi förlorat oss i något som engagerar oss. Det är också den tid som i meditation och mystik be-

skrivs som hel, nu närvarande och evig på samma gång, innefattande både då, nu och sedan. Tiden som går är klocktiden, den mätbara tiden, som delas upp i det som var, det som är och det som skall komma. Rum kan vara en avgränsning i tiden likaväl som en fysisk plats. Ett uttalande av Paul Klee³ har varit viktigt för mig. Han sa; "konsten gör så att man ser".

Jag vill förmedla ett vidgat seende på många plan. Förundran är ett viktigt ord! Den fjärde kategorin, scen, var inte lika viktig för mig som de andra, trots att den har utvecklingspotential. Den fokuserar mera på mänskliga relationer och den har undersökts framförallt inom filmen men så vitt jag vet inte så frekvent inom bildkonsten.

3 Claesson, Nordgren, Klee, A (red.). Klee Paul i utställningskatalog Malmö Konsthall Malmö: 1991

Datainsamling från pilotprojektet

Undersökningens delmoment

I pilotprojektet fanns inga ambitioner att skapa konst. Syftet var att ta reda på om fascinationen för spegelbilden var värd att fördjupa sig i. Spegelbilden återkom ofta i min konstnärliga praktik. Porten var en återkommande tolkning av spegelbilden, men jag hade inte gjort några närmare analyser av detta.

Husserl menade att vi måste återvända till tingen och börja med dem⁴. Spegeln blev mitt ting, min sak. Jag avsåg att i relation till upplevelsen av tid och plats i spegelbilden undersöka:

- Spegelformat och storlek
- Antal speglar och dubbelspeglar
- Spegelarnas lutning (Från liggande på marken till stående)
- Spegelarnas vinkel mot varandra
- Dubbelspeglar
- Spegel i naturlandskap och i urban miljö
- Trasiga speglar
- Tolkningar av spegelrummen
- Relationen mellan mina spegelarbeten och andras spegelverk och texter om spegelbilden

4 Cornell, Peter. Saker : Om tingens synlighet. s.31

Metod

Jag beslöt att avstå från metoden fenomenografi som använts i pilotprojektet, däremot ville jag hålla fast vid fenomenologin som jag uppfattar som en utgångspunkt i allt mitt konstnärliga arbete. Dock med den skillnaden att här gjorde jag ett medvetet val att arbeta med en fenomenologisk utgångspunkt. I pilotprojektet distanserade jag mig från mitt arbete och studerade det utifrån. I det fortsatta projektet ville jag komma nära arbetet och studera inifrån.

Fenomenologi är ett sätt att förhålla sig till världen och kunskapen om den. Fenomenologin behandlar *livsvärlden*, din och min levda värld, den upplevda världen. Den mäter och väger inte världen utan tar ställning till människors berättelser och uppfattningar av världen. Konst och liv blandas hela tiden i min erfarenhet. Konsten är helt enkelt ett medel att undersöka och uttrycka livet.

"Tillbaka till sakerna själva!" utropar Husserl och han vill utforska relationen mellan föremål och medvetande⁵. Det var från början detta utrop som födde mitt intresse för fenomenologi. Stilleben, och ting intresserar mig. Vi måste förstå hur tingen framträder för oss, hur vi upplever dem, hur vi blir varse färg, form, ljus, ljud, textur, rum och hur de förmedlar mening till oss. Med sakerna menar Husserl ting, men också minnen, känslor, myter och betydelser, ja allt som vårt medvetande kan rikta sig emot⁶ alltså också vad tingen representerar. Långt efter mötet med Husserl stötte jag på Gaston Bachelard⁷. Hos honom handlade fenomenologin mera om våra referenser och tingens representation än om en direkt sinnlig varseblivning. Bachelard "säger sig vara fenomenologen som upplever urbilderna⁸. Han frågar; (min tolkning) hur framträder boet, kofferten och vinden⁹

5 Ibid s.31

6 Ibid s 31

7* Bachelard Gaston född 1884 i Bar-Sur-Aube död 1962, var en fransk filosof. Han var professor i vetenskapshistoria och filosofi vid Sorbonne Wikipedia 20110808.

8 Lindfors, Kent, i förordet till, Rummets poetik. Bachelard. sid. 13

9 Bachelard, Gaston. Rummets poetik. sid. 55, 111, 127

för oss? I vilka meningsbärande strukturer förekommer de? Jag hittar en notering i en av mina anteckningsböcker från 2001. *Mina ögon ger tingen liv, väcker dem, men först väckte rummet och tingen mig. Åsynen av rummet och tingen synliggör tidens och livets gränser.* Jag skrev en text om *lyssnande ögon* under den här perioden och det stämmer väldigt bra på min upplevelse av fenomenologi. Det handlar om att *lyssna med ögonen*. I radioprogrammet Filosofiska rummet som sändes Söndag 23 maj 2010 17.00 i P1 behandlas fenomenologin. Där använder man ord som att, "vi är dömda till mening". Världen är meningsfull i relation till oss och våra liv. I uttalandet uppfattar jag fenomenologins existentiella kärna och det är denna som projektet anknyter till ännu mera än till kroppens direkta sinneliga kommunikation med världen.

I fenomenologin är världen oupplösligt förenat med subjektet. Fenomenologins förhållande till kroppen spelar också en viktig roll i min process, som att vi inte bebor vår kropp utan är vår kropp¹⁰. Det förstår jag som att den upplevelse vi kan få av världen kommer genom våra sinnen och inte finns där från början. Den bygger på erfarenhet. Vi erfar världen genom våra sinnen och i detta erfarande framträder mening för oss.

Direkta kroppsliga upplevelser i detta spegelsammanhang är att kunna se det som finns bakom oss, i speglingen framför oss och att spegeln tydliggör insida och utsida, här och där. I speglingen blir landskapet bakom betraktaren, genom de minnen, känslor, och betydelser som han bär på, till rumsliga berättelser, platser, i landskapet framför betraktaren.

Det som intresserar mig är, hur subjektets varseblivning och erfarenheter av världen blir till personlig kunskap om den. I relationen mellan rummet, tinget och subjektet skapas erfarenheter. Denna erfarenhetskunskap skapar mening. Mellan mig och speglarna finns en relation. Ur denna relation växer erfarenheter och meningsbärande upple-

velser och uppfattningar. Jag har sökt en mening i mitt eget spegelarbete som fungerat intuitivt men inte formulerats. Jag använder fenomenologin för att den utgår från erfarenhetskunskap och ifrån dialogen mellan subjektet och den levda verkligheten. Jag har sökt mönster i mina egna spegelupplevelser och dessa relateras till andra spegelverk, till myter och till filosofiska texter. Fokus i projektet ligger på det meningsbärande.

Undersökning

Spegelformat och storlek

I projektets början hade jag en föreställning om att speglar med formen vertikala rektanglar, uppfattades som portar. Den slutsatsen hade jag dragit från tidigare spegelarbeten. Det visade sig att så var inte fallet.

Det var helt andra saker som gav upplevelsen av port och det vertikala formatet kunde understryka men knappast i sig själv ge uttryck för en port. Det viktiga var att det uppstod rumsligheter i spegelbilden. Spegelstorleken hade heller ingen avgörande betydelse för hur man tolkade spegelbilden, däremot förstärkte ofta den större spegelbilden tolkningen.

Antal speglar

Många speglar uppställda i rad gav en starkare upplevelse av spegelbilden men jag kan inte säga att antalet speglar direkt förändrade upplevelsen till något helt annat. Möjligen är det lättare att uppfatta dessa uppställningar som minnesbilder då spegelbilderna hör samman men ändå ses var för sig. Det uppstår en slags defragmentering av helheten.

Speglarnas lutning

Spegel liggande på marken gav ofta fragmentariska spegelbilder. En nästan upprättstående spegel gav upphov till känslan av port eftersom innanför och utanför blev tydligt i spegeln. En sådan lutning redovisade också framför och bakom i

10 Merleau Ponty, Maurice. Varseblivningens fenomenologi.sid.41 och 61

många lager vilket gav känslan av att man kunde passera in i spegeln. Spegel som lutade mera speglade delvis omgivande landskap och himlen. Detta gav en känsla av en öppning, ett fönster, men ingen föreställning av att man kunde gå in genom spegeln. Den helt upprättstående spegeln, 90 grader mot marken, var svår att uppfatta från stående ställning.

Trasiga speglar

Några speglar välte vid arbetet i Uddevalla hamn. Eftersom speglarna hade ett plastskikt på baksidan höll de samman även om de var trasiga. Jag beslöt att prova den nya infallsvinkel som uppkom. De trasiga speglarna fragmentiserade miljön och satte ihop den i underliga förskjutna kombinationer. Dessa speglars uttryck kunde placeras i mina kategorier men det spruckna tillförde något mera. Spegeln är en stark metafor och en sprucken spegel en ännu starkare. I de trasiga speglarna framträdde upplösta bilder som återspeglingar av en skadad tillvaro. Det som upplevdes hotande kunde slå till när som helst igen, som efterskalv vid en jordbävning.

Speglarnas vinkel mot varandra

Om man vinklade speglarna mer eller mindre mot varandra så speglade spegel, spegel. Det ökade känslan av plats i den första spegeln eftersom den gav rum åt spegel nummer två. Vid vissa vinklar kunde man få spegel i spegel i spegel tills det blev ett oändligt rum.

Dubbelspeglar

Dubbelspeglar gav en mycket speciell upplevelse då spegel speglar spegel. Detta kan också här upprepas i oändlighet. Dubbelspegeln ger en känsla av relation mellan speglarna och ger uttryck för ett ömsesidigt beroende. De båda speglarna kan uppfattas olika i förhållande till varandra. Den första blev för mig i de flesta fall en port medan nästa spegel kunde uppfattas som en öppning eller en platt yta.

Vid Marsjöarna provade jag för första gången dubbelspegeln. Även i dessa spegelbilder såg jag parallella världar, scener, minnesbilder eller magiska speglar men något nytt uppstod också. Jag hade tagit med mig gasväv ut i skogen. När denna provades tillsammans med dubbelspeglarna fick jag känslan av en navelsträng och en symbiotisk relation, en kombinerad upplevelse av extremt beroende, bundenhet och samtidigt en gemenskap. Fram till nu hade bilden varit det självklara redovisningssättet att visa speglarna. Dubbelspeglingen väckte tankar på Martin Buber och hans påståenden om *jag* och *du* och om *jag* och *det*. Utan *du* eller *det* existerar inget *jag* säger Buber. I tre sfärer byggs relationen upp fortsätter han, "livet med naturen är den första relationen". Den stannar vid språkets tröskel. Den "andra relationen är livet med människorna" där är relationen uppenbar och språklig. Den tredje är livet med den andliga världen. Där är "relationen

Navelsträngen

höljd i moln, men uppenbarar sig – ordlös men språkskapande”.¹¹ Jag kunde uppfatta alla tre relationerna i dubbelspeglarna. Men jag hade svårt att hitta ord för vad jag såg. Det var en bild av människans belägenhet, envars situation. Den ena spegelbilden kunde inte nå utanför reflexionsytan på den andra speglarna. Beroendet var totalt! Jag började fundera över hur betraktaren skulle kunna uppleva en direkt relation med speglarna.

Genom Martin Bubers andra relation såg jag speglarna som representant för människan. Speglarna visade då en *du* och *jag-relation*. Den tredje relationen, med den andliga världen var den mest subtila och ogripbara. Kanske kan man beskriva det som en närvaro som speglade en annan närvaro, detta var den viktigaste speglingen och det är den som varit drivkraften i detta projekt. Utan att kunna uttala grundordet mötte jag Martin Bubers eviga *Du*, “en fläkt av dess mantelfäll”¹².

Speglar i olika landskap

Jag placerade speglarna i olika sorters landskap och senare i projektet också i en urban miljö. Projektet började med speglar i kulturlandskap i Skåne. Det fortsatte med skogs- och sjölandskap i Dalsland, hav och stränder i Bohuslän och till sist speglingar i Uddevalla hamn.

Jag kunde inte finna att landskapet eller miljön i sig spelade en avgörande roll för tolkningen av spegelbilden.

Tolkning av spegelbilderna

I speglingarna uppkom allt från bilder som uttryckte platthet till starkt rumsliga bilder. De platta spegelbilderna var ofta resultatet av ett långt betraktelseavstånd eller av att spegel, speglat spegel flera gånger och att den sista speglingen blivit ganska liten, otydlig och därmed platt.

Jag tolkade spegelbilderna utifrån mina fotografier av dem, men med händelsen nära i tiden och

11 Martin Buber, *Jag och Du Dualis* sid.11
12 Buber, Martin. *Jag och Du*. sid.7 (Grundorden är ord par som den tvåfaldiga människan måste förhålla sig till.)

minnet. Det blev portar, fönster, öppningar, rum och platser med olika innebörder. Ibland kunde en spegling upplevas som en passage till en parallell värld. En annan gång upplevdes speglingen som ett minnets rum. De speglingar jag upplevde som minnesbilder innehöll ofta spår av människor, medan de parallella världarna i de flesta fall var bara natur. Somliga speglars spegelbilder var majestätiska. Dessa tolkade jag som magiska speglar, speglar med budskap. En del speglingar kändes som otillåtna som om man spionerade via speglarna. Dessa speglingar innehöll ofta artefakter av olika slag och de speglade platser där människor skulle kunna dyka upp.

Ur materialet utkristalliserades de fyra kategorierna:

Speglingarna uppfattades som parallella verkligheter

Speglingarna uppfattades som minnesbilder

Speglingarna uppfattades som magiska speglar, speglar med budskap.

Speglingarna uppfattades som skådeplatser eller scener.

Relation till andras spegelverk och texter

Det är många konstnärer både historiska och samtida som arbetat med spegelbilden. Pistoletto visade spegelverk på biennalen i Venedig 2009.

År 2009 fanns det också en Voodoo utställning med speglar på Världskulturmuseet i Göteborg men nedan har jag valt ut de för mig mest intressanta infallsvinklarna på spegelbilder.

Speglarna symboliserar seende och är därför själens metafor, en symbol för det eviga ljuset i Zen – kulturer. Speglarna kan också användas för att tömma medvetandet vid meditation¹³ och speglarna associerar ofta till ett vidgat medvetande. Dessa tankar anknöt för mig till tanken om speglarna som

13 Werness, Hope, B. The symbolism of mirrors in art from ancient times to the present.

en port till ett parallellt universum, kategorin parallella världar.

Robert Smithson refererar i sina spegelarbeten i Yuccatan till ett annat seende. Han lånade termen, "low level scanning"¹⁴ ett slags omedvetet seende som undviker att skilja på figur och bakgrund, ett sätt att se som är välkänt bland tecknare. I tecknandet talar man om att alla former har lika värde och man uppfattar detta lättare om man fokuserar på mellanrumsformerna snarare än på det objekt man tecknar. Man kan se exempel på detta sätt att se i Japanska träsnitt som kom till västerlandet under 1800-talet¹⁵. Men Smithson gick längre. "He joins de Yucatecans in their primordial indifferent, strabismic condition"¹⁶". Han fascineras inte bara av det omedvetna tillståndet och dess möjligheter som beskrivs i Zen utan han fascineras av tillstånd som *leda*, *slöhet*, *dvala*, *upplösning*, *utmattning* och *stagnation*. Smithson återkom ofta till begreppet entropi som skulle kunna vara den kosmiska tillvarons motsvarighet till innebörden i de uppräknade orden. Termodynamikens första huvudsats säger att energi inte kan nyskapas utan bara omvandlas från en form till en annan. Den andra huvudsatsen säger att när energi omvandlas till arbete så sker alltid ett visst läckage. En del energi går förlorad, den läcker ut som värme. Detta innebär i sin tur att universum går mot värmedöden ett tillstånd då allting är oordnad värmerörelse¹⁷.

I Suzan Boettgers text om Smithson i Yuccatan¹⁸ menar hon att Smithson relaterar sin spegelresa till John.L. Stephens's expedition 1843 "Incidents of travels in Yuccatan". Stephens gjorde en rad anteckningar från ödelagda platser som inspirerade Smithson i hans spegelarbete. Susan Boettger menar att Stephens närde Smithsons lust

till förfallna platser och hans intresse för entropi. Följaktligen kan man också i hans spegelresa i Yuccatan uppfatta hans "mirror sites" som "non sites" snarare än "sites". Läser man Smithsons egen text¹⁹ om Yuccatan uppfattar jag att han har en romantisk ide om primitiva folk där han lyfter upp deras förmåga att leva i nuet, en närvaro som samtidigt blir en frånvaro, på så sätt att den tar avstånd från reflexion. Det tidlösa tillstånd han söker i sina bilder handlar mera om utplåning och död än om närvaro och liv. I Smithsons spegelbilder hittade jag en samhörighet vad gällde upplevelsen av tiden som hel och en, en tid utan rörelse. På samma gång uppfattade jag att den tid han avsåg var tomhet medan min upplevelse av tiden i spegelbilden snarare var samtidighet, ett nu som innefattar allt, begynnelsen och änden. I Smithsons fall handlade det inte om portar eller passager, om utopier eller heterotopier utan om ett tillstånd av utslocknande.

I målningen "The Magdalene with Two Flames" målad av **Georges La Tours**²⁰ (1593 -1652), finns för mig en större samstämmighet i upplevelsen av spegelbilden. Magdalena, håller en döds-kalle i sitt knä. Döds-kallen borde vid den tidpunkten symboliserat kontemplation över döden. På bordet står ett ljus vars låga speglas i en spegel. Magdalenas blick stirrar in i mörkret bakom spegeln. I den här målningen kan jag uppfatta ett tydligt här och där, rummet utanför och innanför spegeln, ljuset här i världen och ljuset på den andra sidan. Man kan tänka sig att det är denna målningen vill berätta och samma sak som spegeln vill säga till Magdalena. Georges La Tours' berättas ha haft en kristen tro och ljuset kan därför symbolisera Kristus, "Jag är världens ljus" säger Jesus²¹.

Utifrån min indelning i kategorier skulle detta vara en spegelbild som visar en parallell värld eller en spegel som bär budskap.

14 Roberts, Jennifer L. Smithson and Stephens in Yucatán. i Mirror - Travels. sid.102

15 http://sv.wikipedia.org/wiki/Katsushika_Hokusai

16 Strabismus en ögonsjukdom som gjorde det omöjligt att fokusera på samma sätt med båda ögonen och som gav den sjuke ett infantilt utseende.

Roberts Jennifer L. Smithson and Stephens in Yucatán. sid 93

17 Bonniers stora lexikon. Del 13. sid.144

18 Boettger, Suzan. In the Yucatán: Mirroring Presence and Absence. Katalog The museum of Contemporary Art L.A. sid.201

19 Smithson. Robert. Incidents of mirror-travel in the Yucatán 1969. The Collected writings of Robert Smithson. sid. 102

20 http://poopakraad.com/Writing_Text_Research_1.html 20111106

21 Joh 8:12

Georges La Tours' (1593-16529)
"The Magdalene with two flames"

Ingmar Bergman använde också speglar i många av sina produktioner. "Spegeln kan bli till en öppning i verklighetens värld" skriver Maret Koskinen i sin avhandling om Bergmans filmer. "Jaget blir via monologen sin egen publik och spegeln en metaforisk teaterscen"²².

I mina fotografier av speglar fanns inga människor, men just upplevelsen av spegeln som en öppning i verklighetens värld refererade för mig både till spegeln som port till en parallell värld och till spegeln, som någon som kom med bud.

Yayoi Kusama har arbetat med tid och spegelbilder. Hennes verk kan ta formen av spegelrum med evighetsperspektiv. Spegeln öppnar sig som ett rum mot andra rum i t.ex "Fire Flies on the water"²³. Det finns ingen början och inget slut. Som betraktare befinner man sig i en oändlighet, på en plats där tiden är hel och en. Jag hade för-

22 Koskinen, Maret. Spel och Speglingar. avh

23 Kuasama, Yayoi; Japansk konstnär Boijmanns Rotterdam 23 aug.-19 okt.. 2008

månen att få uppleva detta verk på en utställning hos Boijmans i Rotterdam och detta verk gav mig en upplevelse av gränslöshet som för mig hänvisade till parallella verkligheter.

Kader Attia är en ung fransk-algerisk konstnär som bland mycket annat också har arbetat med speglar. Installationen "Holy Land", bestod vid första visningstillfället av 100-tals nästan manshöga speglar och gjordes för en arkitektur- och landskapsbiennal på stranden El Cotillo, som ligger på den spanska ön Fuerteventura. Installationen går att se på YouTube²⁴. Här är speglarna ställda i 90 graders vinkel mot stranden som sluttar något. Spegelarna har formen av portar och upplevs också som rum man kan gå in i. I detta fall blir att gå in i, samma sak som att resa över havet och jag tolkar spegelinstallationen som portar till en annan verklighet. I en variant av verket på nätet²⁵ står en mindre grupp speglar i en lund. Här associerar jag till gravstenar samtidigt som de bakåtlutande speglarna blir öppningar till en annan värld. Lutningen gör att man inte upplever dessa öppningar lika rumsliga som de på stranden. De visar snarare en bild av vart de döda har gått än en port som betraktaren kan passera. Men båda varianterna av spegelbilder fanns i mitt eget spegelmateriäl i kategorin parallella verkligheter.

Tarkovskij arbetar med spegelbilden i filmen "Spegeln"²⁶. Hos honom kan jag också se spegeln som en port, men som en port till det egna minnet. Utan kronologisk ordning presenteras minnesbilder som fragment ur en historia, som portar, men till egna inre rum. På samma sätt fungerade de spegelbilder jag själv uppfattade som minnesbilder.

Dan Graham²⁷ ställer ofta speglarna mitt emot varandra och beskriver en subjekt - objektrelation eller en relation mellan jaget och den andre.

Denna typ av spegling provade jag ganska sent i

24 <http://www.youtube.com/watch?v=7nne8NI9sw0>

25 http://www.artslant.com/ew/events/show/117015-holyland_120105

26 Berg, M, Munkhammar, B. (red.) Tarkovskij en antologi.,

27 Werness. Hope. B. The symbolism of mirrors in art from ancient times to the present. sid. 170-171

projektet. När en spegel visades genom en annan spegel så blev den yttre spegeln, för mig, en port och den inre kunde förstås vara ytterligare en port men oftare tolkade jag den som en spegel som bar bud. I beroendet mellan speglarna tillfördes något helt nytt.

Guden Tezcatlipoca återfinns i berättelser hos mellanamerikas indianer. Hans attribut är spegeln. "Tezcatlipoca is the Smoking Mirror. He is the God of the nocturnal sky, God of the ancestral memory, God of time and the Lord of the North, the embodiment of change through conflict". Tezcatlipoca ger människorna andliga ögon och röken från hans spegel förmedlar budskap²⁸ Tezcatlipoca förekommer också i Smithsons egen text och i Suzaan Boettgers text om Robert Smithsons spegelresa i Yucatan. I denna myt hittade jag en parallell till mina egna budbärande speglar.

Eftersom spegeln är involverad i nästan alla kulturers myter har den också en given plats som metafor i språket. Inte bara spegeln i sig utan också många av de ord som förknippas med speglar och spegling. Titeln på mitt tidigare arbete *Reflexionspunkter* är t.ex. en sådan språklig metafor, reflex, en annan, spegeln gör både solkatter och kastar skuggor. I myten finns spegeln både som ljusets budbärare²⁹, som en sanningssägare och som en förförare i myten om Narcissus. Som synonym till spegelbild finns förutom reflex också orden återsken och avbild. Istället för landskapets spegelbild kan vi tala om landskapets återsken. I tolkningarna av mina egna spegelförsök var metaforerna viktiga. Reflexion och erinran i sammanhanget minnesbilder. Återsken i samband med parallella världar.

Foucault beskriver i sin text *Andra rum*³⁰ spegelbild som en mellanerfarenhet, något som inte är en heterotopi och inte en utopi eller också något som är både och. Heterotopier är en slags parallella världar. Retreaten är en sådan parallell värld

liksom barnets lekstuga vilken var utgångspunkt

28 <http://www.azteccalendar.com/god/Tezcatlipoca.html>
120105

29 Se under fotnot 23.

30 Foucault, Michel. *Andra Rum*. I *Diskursernas kamp* s.249

ten i ett tidigare konstprojekt, *Bakom den stängda dörren*. Heterotopin är en värld i världen med annan tidsordning och med normer som skiljer sig från samhället i övrigt. En utopi kan man beskriva som en slags drömvärld. Foucault beskriver spegelbild som en utopi eftersom den är en plats utan plats. På ett sätt finns den inte. Samtidigt beskriver han den som en heterotopi eftersom spegeln existerar i verkligheten och speglar tillbaka den plats jag faktiskt står på. Den gör den plats där jag befinner mig, i det ögonblicket jag ser mig i spegeln, absolut verklig och absolut överklig eftersom den för att kunna uppfattas måste passera en virtuell punkt där borta. Både heterotopin och utopin har andra tidslinjer än världen och samhället i övrigt och båda skulle kunna beskrivas som parallella världar eller *annanheter*. När texten av Foucault kom i min väg vilket den gjorde efter pilotprojektet, tyckte jag att han beskrev precis vad jag försökte fånga men jag kunde ändå inte precisera det och berätta det med egna ord.

Kategorierna från pilotprojektet

Speglingarna uppfattades som skådeplatser eller scener

Spionspeglarna fångade landskapsbilderna på avstånd så att de gav en viss överblick av landskapet. Både motiv och spegelns placering var viktiga. Den självmedvetna blicken uppkom av att spegelbild skapade ett scenrum för händelser, en förväntan på ett skeende. Det fanns som tidigare sagts inga ambitioner att skapa konst i pilotprojektet. De flesta foton som beskrev denna kategori var tagna på stort avstånd. I utgångsläget hade de inga intressanta gestaltande kvalitéer men jag såg att infallsvinkeln var möjlig att utveckla. En av dessa bilder fungerade fullt ut. Den anknöt till de andra kategorierna som var mera metafysiska. Den visade en dubbelspegling. På den inre spegeln hängde ett tunt vitt tyg som likt en ridå dragits bort. I den spegeln såg jag en blå himmel, ett stort vitt moln och grenar från ett träd. Ljuset ifrån

den spegeln var starkt, ändå kastade spegeln en skugga. Den första yttre spegeln var min port till spegeln med molnet. Ljuset i den yttre spegeln var helt annorlunda, mera likt ett skymningljus. Den inre spegeln stod ganska långt bak i det rum som skapades av den första spegeln. Framför den inre spegeln, med molnet, skapades en plats, en scen, som väntade på sina aktörer. Mina associationer gick till Moses och mötet med den brinnande busken³¹.

Minnesbilder

Minnesbilder är ett återkommande innehåll i min konstnärliga verksamhet, inte bara i detta spegelarbete. Filosofilexikonet³² beskriver minnen som en erinran av de eviga idéerna, med referens till Platon. Ordet erinran är viktigt i denna spegelupplevelse. Själva speglingen är till sin natur en reflexion av något som avgränsats och satts i ett nytt sammanhang. Varje tecknare vet att en bildram som hålls upp mot omgivningen förstärker upplevelsen av den utvalda delen. Spegelbilden inte bara avgränsar, den förflyttar också bildavgränsningen till en ny plats. Det är väldigt likt det som händer när man minns. När jag stod inför spegeln i landskapet, var spegelbilden i landskapet framför mig, det speglade landskapet bakom mig och på detta sätt refererade upplevelsen till minnesbilder. Erfarandet av minnesbilder var mest intressant när man inte specificerade eller låste upplevelsen till speciella minnen, utan lät minnesfragmenten fladdra förbi utan analys.

Parallella världar och magiska speglar

Jag väljer att skriva om magiska, budbärande speglar och parallella världar samtidigt därför att jag att de handlar om samma sak och de båda är själva orsaken till att jag dröjt vid speglarna. Parallella världar förekommer inom science fiction.

31 2 Mos.3

32 Politikens filosofilexicon. 1988

Konceptet innebär att det finns mer än en verklighet eller tidslinje. Teorin har sina rötter i mera klassiska föreställningar om alternativa verkligheter eller dimensioner³³ som i Bibeln, Koranen, Toran, Vedaskrifterna, hos Platon, C.S Lewis, Astrid Lindgren, Lewis Carroll, och även i grekisk och nordisk mytologi. I parallella världar ställs olika tidsuppfattningar och tidsordningar mot varandra. Tiden som går ställs mot oändligheten och tiden som en enda helhet.

Kyrkofadern Augustinus ser tiden linjärt men menar att då, nu och sedan är människans subjektiva upplevelser. Det är fenomen som träder fram för henne baserat på hennes minne och förväntan, erfarenheter från hennes varseblivning. Gud däremot finns i sitt eviga nu och där är alla händelser samtidiga.³⁴För mig personligen ger spegelbilden ofta en upplevelse av tiden som hel och en. Detta fascinerade mig. *Spegelbilderna fungerar då som gestaltningar av andlig erfarenhet.* Med det påståendet måste mitt arbete relateras till romantikerna. Jag menar att den andliga erfarenheten är allmänmänsklig men går att bejaka eller förkasta. Jag vill inte påstå att det måste vara en Gudserfarenhet. Det kan också handla om en stark upplevelse av att få del av någon annans värld;

“Plötsligt förstod jag att på vår tråkiga villatomt hade det funnits en helt annan värld än min egen och i ett förunnatögonblick fick jag tillträde”³⁵.

Dessa *annanheter* kan vara lika omtumlande upplevelser.

Om sommaren bor jag vid havet i Bohuslän. Här citerar jag min anteckningsbok:

I huset vid havet, sker förvandlingen varje kväll i skymningen. Vid just den timma då ljuset utanför är något starkare än inomhus. Det sker om våren och alldeles särskilt om sommaren. När ljuset utomhus är så pass starkt att alla väggar ses i motljus, då förvandlas huset. Det förlorar sin tyngd och varje vägg i alla fyra väderstrecken blir till

33 http://sv.wikipedia.org/wiki/Parallella_världar 20110125

34 <http://sv.wikipedia.org/wiki/Augustinus> 20110218

35 Nilsson, Anna-lill. Bakom den stängda dörren. S.5.

Scen för möten

en kuliss. Ett tunt pappersskal mot världen. Det känns som om huset är så lätt att det skulle kunna lyftas av sin platta och lämna mig utan skydd mot rymden och havet utanför.

I denna timma tickar tiden ljudligt trots att ingen klocka finns. Samtidigt som tidens avstånd blir tydliga är allt ändå samtidigt och alla tider och platser närvarande.

I hallspegeln kan man se havet och himlen, nära och långt borta. Man kan alltid se himlen i huset vid havet. Det är husets idé. Att det skall avslöja stjärnhimlen och månens vandringar liksom soluppgång och solnedgång.

Jag har försökt, att fånga denna upplevelse i teckningar och fotografier utan att lyckas. Spegelbilden är det närmaste jag kan komma. Inte för att det ser likadant ut. Det gör det inte alls, men spegelbilden kan förmedla samma magiska känsla.

Tezcatlipocas spegel

Marsjöarna, några ensliga sjöar i norra Dalsland, blev platsen för den fortsatta undersökningen. Det var sent både på dagen och på hösten. Mörkret föll snabbt. Kylan kom och det frös på. Det blev imma på speglarna. Dimman steg från det varma vattnet och speglarna blev immiga och täcktes i kanterna av en tunn skorpa av is.

Frost och måne

”Tezcatlipoca ger människorna andliga ögon och röken från hans spegel förmedlar budskap”.³⁶

Vem brydde sig om ifall röken kom från elden i *Chichen Itza*³⁷ eller var sjörök i norra Dalsland. Tezcatlipocas spegel reste sig i ur marken på gränsen mellan jord och vatten. Jag såg den genom en yttre spegel som var min port.

Mörkret kom smygande och månen steg. Jag åkte tillbaka tre gånger.

De sju budbärarna

Speglarna steg upp ur vattnet lätt tillbakalutade och speglades motsatt. De mörka spegelbilderna gav ljusa spegelreflexioner i vattnet. Sex av de sju speglarna hade en ljus rand som spegelreflexionerna i vattnet saknade. Den sjunde spegeln var helt mörk. Sjön var nästan stilla. Spegelarna blev till en formation, som angav riktning.

De sju drömmarna

Jag såg skogen spegla sig i speglarna och speglarna spegla sig i vattnet. Jag studerade skogen i speglarna. Den var inte så tät, den släppte igenom ljus. Skogen var tätare till vänster. Åt höger öppnade den sig. Spegelarna stod ute i vattnet, nästan kvadrater som bildade nästan rektanglar med sin spegelbild. Mellan speglarna syntes vattnet som blekblå linjer. Tillsammans skapade de en rörelse som förstärktes av att de två yttersta speglarna på högra sidan hade ljusa spegelbilder i vattnet till skillnad från de andra som hade mörka. Började man titta på de blekblå linjerna så såg man nästan inte att halva rektangeln var spegelbilden i vattnet. Spegelarna med spegelbilder blev till klippta hål eller öppningar i landskapet. Den mörka skogen gav skarpa kontraster mellan vattenytan och spegelbilderna. Ljust – mörkt, öppet – stängt, yta – rum.

36 Werness, Hope, B., The symbolism of mirrors in art from ancient times to the present.

37 Ligger i Yucatán platsen för en av Robert Smithsons spegelresor

Tezcatlipocas spegel

De sju budbärarna

De sju ljusbärarna

De Sju ljusbärarna

De sju ljusbärarna

Nu placerades speglarna annorlunda. De stod som på en rad men var förskjutna i djupled. Solen sjönk och kvällen kom. Det blev mörkt, men speglarna lyste i mörkret. Alla var nästan vita utom den spegel som var längst ut i vattnet. Den var svart. Reflexionerna i vattnet var ljusa från alla speglar. Spegelarna såg ut att röra sig från vattnet upp på land. De rörde sig åt vänster och framåt. De var på väg. Mörkret på land var kompakt

02.20

02.20

Bilden 02.20 visar en kvadratisk spegel i snön. I denna spegel tydliggjordes in- och utsida. Det fanns ett rum inuti spegeln och ett annat utanför den. Spegeln kastade en skugga bakom sig och en ljusreflexion framåt åt sidan. Skuggan var kortare än ljusreflektionen och tillsammans kunde de tolkas som visare på en klocka. Det gick spår in mot spegeln som fortsatte in i spegelrummet så långt jag kunde se.

Solänglar

Plötsligt, när som helst i livet, kan upplevelsen av en närvaro bli påtaglig. Det kan ske genom olika ljusförhållanden, en vind eller en solängel. Min dotter och jag pratade om änglar. Änglar finns inte i den mätbara världen. Jag berättade om en ljusreflektion från en spegel som fick namnet solängel istället för solkatt för i den erfarna kontexten fung-

erade den som en ängel. Några dagar senare fick jag ett sms från min dotter. Det stod, jag har sett en! Senare berättade hon att en liten solängel dykt upp i hennes vardag. Det förminskade inte upplevelsen att den så småningom gick att förstå utifrån en reflektion av solljuset i ett smycke.

Det handlar om att vara lyhörd och att på Viktor E. Frankels³⁸ uppmaning ge livet en mening.

Spegeln ger mig en möjlighet att gestalta dessa upplevelser som annars är så ogripbara och omöjliga att hålla fast.

Naturen, kulturen och romantiken

När jag började fundera över mitt val att placera speglarna i naturen, inleddes också grubblerier över min relation till romantiken. Relationen till den romantiska epoken är kluven. Konstnärsrollen som det gudabenådade geniet är mig helt främmande och de bilder som brukar visas upp som exempel på romantik alltför storslagna. För mig

38 Frankl, Viktor E. Livet måste ha en mening.

handlar det sublimes om att hitta det utomordentliga i det triviala. Gothes beskrivning av naturen som själens spegel känns bekant liksom fokus på den individuella upplevelsen. Men svärmeriet i romantiken för återvändande till naturen liksom tron på någon slags naturlighet hos människan och vurmande för primitivism är mig helt främmande. Tyngdpunkten på känslor och fantasi är jag heller inte bekväm med. Upplevelsen i spegelfascinationen är ju att tillvarons glipor och öppningar mot andra verkligheter faktiskt finns, så ordet fantasi kan knappast komma från den som upplever det. Mysticism däremot, fungerar bra men den kan förstås uppfattas som fantasi för den som står utanför den mystiska upplevelsen. Livet mäts för mig mera mot naturen än kulturen och då menar jag att det finns en kärna i tillvaron som inte är i ständig förändring. Gravitationskraften påverkar våra kroppar och vi kan inte flyga. Vi är bundna till jorden. Vi föds och vi dör. Döden är oundviklig. Det blir natt och det blir dag det blir ebb och det blir flod. Detta är lagar vi inte kommer undan. Det finns något fast, något utanför oss själva, som vi inte rör på och som säkert kommer att överleva oss. Vi förstör naturen säger vi! Inte då, den klarar sig nog, men vi förstör förutsättningarna för vår civilisation, för vår kultur och det är något helt annat. Naturen kommer med all säkerhet att anpassa sig efter nya villkor och utvecklas alldeles utmärkt utan oss. Eftersom människan tillhör både natur och kultur så kan hon förstås spegla sig i båda. Att enbart använda kulturen som spegel ser jag som att förneka halva människan.

Jag hittar fler män än kvinnor som jag direkt kan placera i det romantiska landskapet. Mitt intresse för fenomen gör att jag hittar en frände i Olafur Eliasson³⁹, som förövrigt också har jobbat med speglar. Richard Berghs⁴⁰ målningar och uttryck för metafysik har varit viktiga. Robert Smithson är intressant på många sätt, hans spegelarbeten förstås, men också intresset för naturvetenskap,

39 Eliasson, Olafur. (b. 1967 in Copenhagen, Denmark) is a Danish-Icelandic artist known for sculptures and large-scale installation art. Wikipedia 20111205

40 Bergh, Sven Richard. född 28 dec. 1858 Sthlm. död 29 jan. 1919; var en svensk konstnär, konstskriftstälare och museiman. Wikipedia 20111205

tid och historia. Jan Håfström⁴¹ måste nämnas som en svensk betydelsefull konstnär och med honom Arnold Böcklin⁴². Bland kvinnor, i denna samling av förebilder, vill jag nämna Ann Edholm⁴³, Ana Mendieta⁴⁴ och Lenke Rothman utan att våga placera dessa konstnärer i en romantisk kontext. Där finns andra saker som förenar, landskapet hos Ana Mendieta, kroppen, fenomenologin och mystiken hos Ann Edholm och mysticismen hos Lenke Rothman⁴⁵

Uddevalla hamn

Att få arbeta med speglarna vid Marsjöarna var en fantastisk naturupplevelse för mig.

För att inte enbart arbeta med natur och för att undersöka om motivet i sig hade någon betydelse i mina spegelupplevelser, arbetade jag under sommaren 2010 med mina speglarna i Uddevalla hamn. Platsen hade en urban miljö och spår av äldre industrier där naturen och skrotet kämpade om herraväldet. Där var mycket trafik, både tung lastbilstrafik och båttrafik. Nybyggnation pågick runt omkring.

Upplevelsen av spegelbildernas innehåll påverkades inte nämnvärt av bytet av plats. Kanske för att jag med kamerans hjälp ändå integrerade naturen i bilderna av de urbana miljöerna eller för att saker och ting, artefakter, kan förmedla liknande upplevelser som naturen kan.

Sublima upplevelser balanserar ibland mellan en storartad upplevelse och en samtidig hotfull känsla. En dubbelspeglings från Uddevalla hamn blev vacker men också obehaglig. En stor långträdare passerar från höger till vänster i en spegel. Den

41 Håfström, Jan; har kallats för "en av de stora romantikerna i svensk samtidskonst. Wikipedia 20111205

42 Böcklin, Arnold; en av de viktigare företrädarna för symbolismen Hans kanske mest kända verk är Dödens ö, som finns i fem varianter. Wikipedia 20111205

43 <http://www.youtube.com/watch?v=WyBp9HAjPeQ>

44 http://en.wikipedia.org/wiki/Ana_Mendieta#Life_and_Work

45 Rothman Lenke 1995-10-01

yttre spegeln har krackelerat. Landskapet passar inte längre ihop. Delarna är förskjutna i förhållande till varandra. Den inre spegeln är ljus och mörk som himlen innan ett åskväder. Den har också spruckit. Det högra hörnet ser påfallande mörkt ut. Kontrasten är stor. Den här spegelbilden representerar en oro för mig! Jag ville utveckla den gestaltningen och göra den mindre konkret, mera som en aning. Fram till denna tidpunkt hade alla bilder varit strängt dokumentära, men här testade jag med photoshops hjälp två bilder på varandra och bilden testades också i en svartvit variant.

Med två bilder på varandra blev bilden blev diffusare, men mindre oroande. Utslätat skulle man kunna säga. Den svartvita bilden blev också diffusare men behöll mera av oron. Det finns en rörelse i träden som framträdde tydligare i den svartvita bilden, den där svepande vinden som kommer strax innan ett oväder. Kontrasterna är dragna till sin spets. Kolsvart står mot utbränt vitt.

Uttrycket i dessa bilder är de som ligger närmast den romantiska epokens landskapsbilder med sin blandning av skönhet och fara.

Gatljus

Båten

Ursprungsbild

Två bilder på varandra

Samma bild svartvit

En av spegelbilderna från trasiga speglar i Uddevalla hamn.

Frågeställningens utveckling

Upplevelsen att spegelbilder förmår transformera tiden och förflytta platsen någon annanstans, följde mig genom hela arbetet, men en annan frågeställning började också ta form. Hur såg jag på relationen mellan betraktaren och spegelbilderna.

Nya frågor föddes:

Hur kan jag erbjuda en betraktare att ta del av mina spegelupplevelser och spegelupptäckter utan bilder?

Vad är konsten, installationerna eller dokumentationen av installationerna?

Att stå framför spegeln

Mitt arbete visade tydligt att bilden var viktig för mig, men samtidigt inte bästa sättet att dela

spegelupplevelsen. Bilden var en möjlighet för mig att kunna bestämma en viss vinkel i ett bestämt ögonblick och det ville jag gärna fortsätta arbeta med. På samma gång upplevde jag ett behov av att prova andra medel. Jag började videofilma. Filmandet gav nya möjligheter för såväl rumsligheten som tidslinjen. Ljudet kunde i sig ge rumsliga upplevelser. Men jag ville gå längre.

Vid denna tid punkt i mitt arbete hade jag jobbat med speglar stående i vatten. Hur var det möjligt att erbjuda en betraktare att stå inför spegeln utan min direkta medverkan. Eftersom de sista speglarna var fotograferade i vatten gick tanken till att speglarna skulle kunna flyta. Vilka spegelformer skulle kunna flyta? Tre och firsidiga pyramider, dodekaedrar, kuber skulle kunna flyta. Pyramiden skulle bli stadig genom att vara tyngst i basen. Jag tillverkade en spegelpyramid 30 cm hög fylld med frigolit stående på plexiglas. Skulle den flyta? Det låg en lång kätting till bryggfundamentet på stranden och jag band fast snöret från pyramiden i denna och gick ut i vattnet så långt jag kunde och

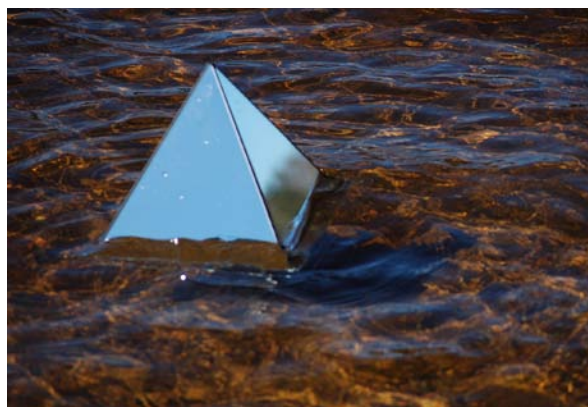
släppte ner pyramiden. Den flöt alldeles utmärkt!

Den stora skillnaden jämfört med de stående speglarna var pyramidens rörelse. Spegelbilderna flimrade förbi som i en minneskavalkad. På långt håll såg man dessutom mest himmel, men det var något med pyramiden som definitivt appellerade. Jag drömmer ofta om hus. Små hus och stora hus. Hus med bara ett rum och hus med labyrinter och massor av rum. Jag har faktiskt också haft en dröm om ett flytande hus. Jag associerade till arkitektur och till plats. De egyptiska pyramiderna, väldiga gravmonument, dök upp i mitt huvud, liksom Mayaindianernas pyramidbyggen som fundament till tempel. Maya hade också pyramider som visade deras kalenderräkning. Dessa associationer räckte för att fortsätta. Pyramiden flöt och den kopplade till mitt övriga arbete genom att den tydliggjorde plats, den kopplade till tid och möte med gudarna, samtidigt som den berättade om förgänglighet och död. Pyramiden är en belastad form liksom spegeltemat i konsten är ett belastat tema. För mig var det ändå viktigt, att hålla fast vid det som intresserar mig som människa och konstnär, medveten om de många som undersökt detta tidigare. Jag valde att gå vidare med den fyrsidiga pyramiden eftersom det var den form som allra mest gav associationer till arkitektur. Pyramider i vatten var något nytt i projektet. De kom ur processen, ur behovet att få speglarna att klara sig själva. Pyramiderna på land blev mera lika de stående speglarna.

I samband med en delredovisning av fortsättningsprojektet sjösatte jag fem pyramider av olika storlekar i sjön nedanför Stenebyskolan i Dals Långed. Där flöt de omkring i en vecka, speglade mest himlen men fångade ibland en vassrugge eller ett träd på stranden. Jag fick ett sms första natten efter utplacering från en kollega; *pyramiderna är magiska!* Det var något både i den slutna vertikala formen och i rörelsen som var trollbindande. Jag videofilmade dem. En positiv effekt av platsen var att pyramiderna på grund av strömmen hela tiden vandrade fram och tillbaka, framför allt i nord-sydlig riktning. De bytte plats samtidigt som de snurrade kring sin egen axel. Det var en helt

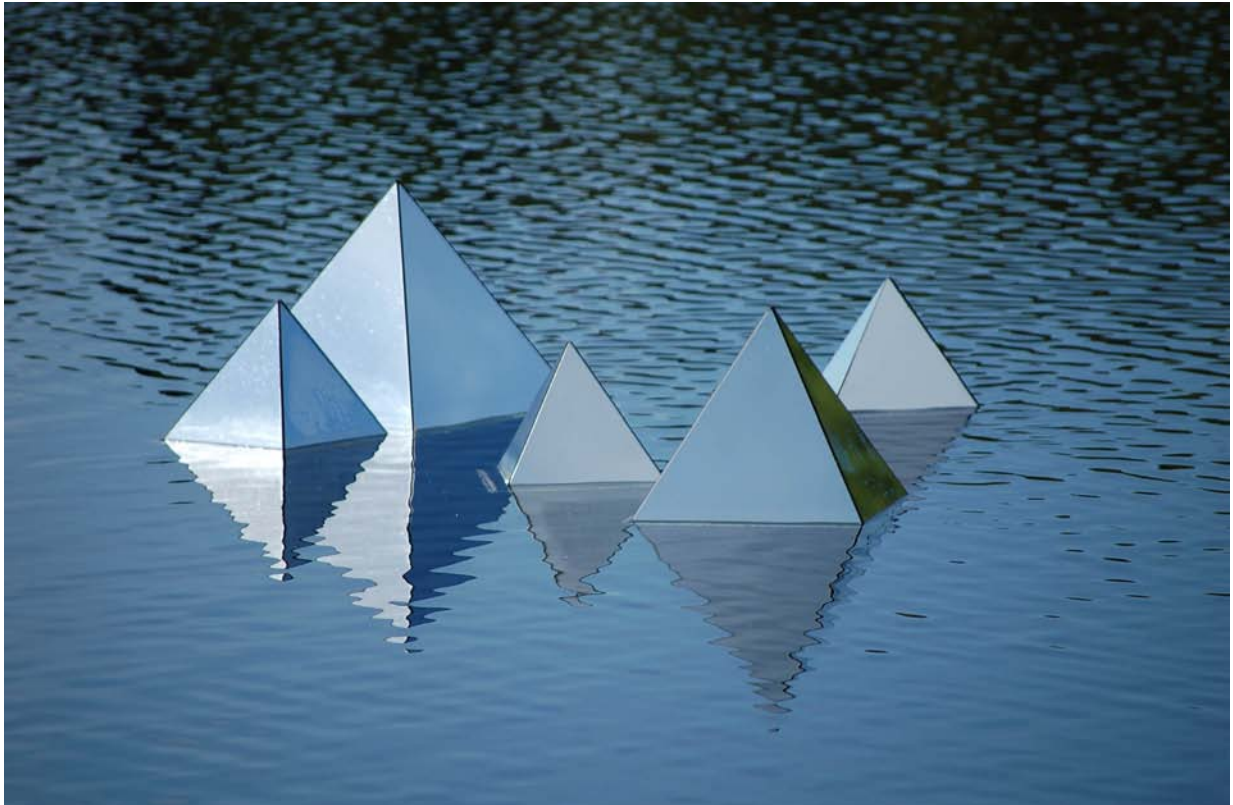
Tecknet

Den flöt alldeles utmärkt

Den snurrade hela tiden

Flytande reflexioner, första försöket 2010

annan rörelse än den som senare skulle utforskas i havet och i tjärnen. De berättade genom sin rörelse i vattnet om relationen mellan objekt och betraktare. Jag skulle gärna prova strömmande vatten igen men i ett trängre vatten än sjön nedanför Steneby Skolan. Videodokumentationen, som

jag också visade i Steneby konsthall, fungerade bättre än installationen. Pyramiderna var för få och för små för det stora vattendraget. Filmen fick så småningom namnet *Flytande reflexioner*.

Pyramidernas framåtskridande

I februari 2011 gjordes mitt första pyramidförsök med landstående pyramider. Sjöarna var frusna. Platsen jag valde var ett gammalt industriområde. En snöhög blev utgångspunkten för mina experiment. Jag placerade ut de 26 pyramiderna i snöhögen och fick genast associationer till kristaller.

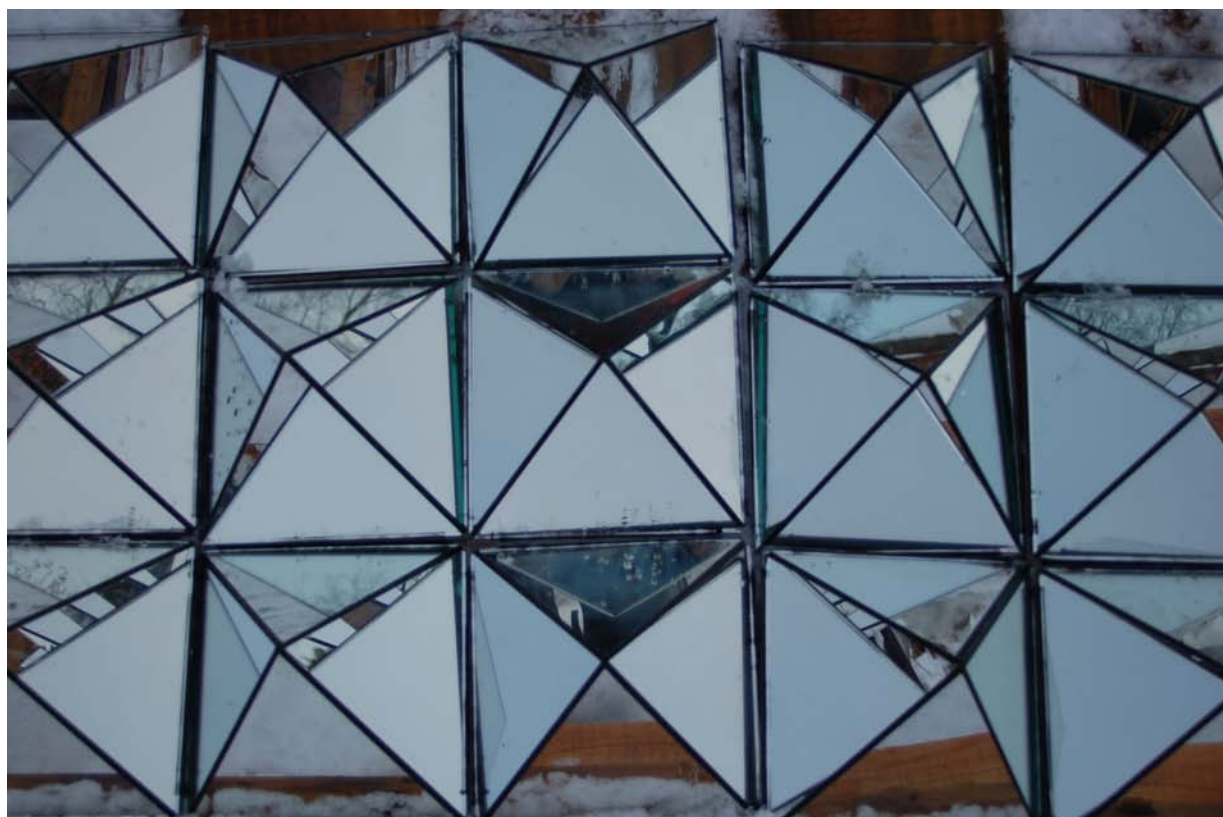
Jag hade lagt ner ganska mycket arbete på att skilja mina intentioner från Robert Smithsons idéer. Nu såg jag inte pyramider längre utan kristaller. Förutom speglar arbetade Robert Smithson också med kristaller på olika sätt. Flera av hans tidiga skulpturer har kristallform och han talade också om kristallinisk tid, en frusen evighet⁴⁶. I mitt arbete hade det inte funnits en enda tanke på kristaller även om jag sett att pyramid och spegelbild tillsammans bildade en diamantform i stilla vat-

46 Jennifer L Roberts, Smithson and Stephens in Yucatán, i *Mirror - Travels* Yale Publications in the history of art 2004 sid.39

ten. Vad hade jag egentligen gjort? Pyramiderna fungerade för mig, som en slags kristallkolor med samtida, framtida och forntida världar. Så såg ju inte Smithson på sina kristaller. Överhuvudtaget så försökte han mycket sällan fånga hela bilder av någonting i sina speglingar.

När jag tänkte på Smithson var det förstås det som beskrivs i bild 1 och 2, där jag låter pyramiderna bygga större former men också i bild nummer 3. Där såg jag kristallerna likt smältande is som började röra på sig. Alltså en frigörelse av energi från det kristalliniska till det obundna in i en rörelse i tiden. Precis motsatsen till Smithsons ambitioner men ändå med tydliga referenser och något helt annat än vad jag hade tänkt.

Mina pyramider var allt annat än stilla. De var slutna och öppna på samma gång. De öppnade sig vid varje rörelse hos betraktaren som portar till nya världar och i vissa fall upplevde jag till och

Kristaller 1

Bild nr.2 Speglade Kristaller

Bild nr.3 Kristaller i rörelse

Kristaller på väg

Bild nr.4 Glödande inre värld

Värld i världen

med att de var mera än en reflektor, att det verkligen fanns en värld där inne som i bild nr.4 där den översta pyramiden glöder som av ett inre ljus.

Citat från dagboken den 7 februari 2011:

Mina tankar har kretsat kring Smithson och hans kristaller en hel natt. På morgonen såg jag plötsligt Gaston Bachelards bok, "Rummets Poetik" på hyllan. Jag läste om Drömmerierna, "I ett avspänt sinne som mediterar och som drömmer tycks en oändlighet vänta på oändlighetens bilder. Det inre ser och återser objekt. Det finner i ett objekt hemvist för en oändlighet". När jag gav mig ut för att ta en ny omgång fotografier krockade drömmerierna med kristallerna. Kristaller, kristallmottagare! Så klart mina pyramider är kristaller som tar emot och reflekterar ljusvågor (istället för ljudvågor) från när och fjärran, från då, nu och sedan. "En bild blir en bild som blir en annan bild"⁴⁷ Jag har 33 stycken kristallmottagare för drömmerier. Större och mindre, vattenburna och landfasta söker de ljusvågor för transformation till en aldrig sinande ström av världar".

Mottagare är ett bra namn även om de samtidigt är sändare. Det finns inget jag utan ett du sa Martin Buber. Dessa objekt är definitivt inga skulpturer. De är ingenting i sig själva. De är absolut beroende. Det är bara i relationen som de fungerar. De måste ha ett du och ett det, en plats och en betraktare, för att bli till. Då blir de ständigt mottagande och ständigt utgivande. Senare har jag blivit osäker på ordet drömmerier. Drömmerier kanske är för slarvigt i sammanhanget. Det passar bra ihop med ordet fantasi. Min upplevelse är en annan. För mig handlar det snarare om transcendens, om hur något bortom sinnenas värld tar form, tar kropp och framträder som mening. Fantasin är förstås en del av den processen men *förundran* är ett mycket viktigare ord för mig. Fantasin är en energisk, skapande, aktiv kraft medan

47 Ericson, HC; Uttryck från en professor och formgivare

förundran är ett tillstånd av pur häpenhet och stilla betraktande. Fantasi ligger nära ordet kreativitet och är användbart när man löser problem men i detta sammanhang skulle fokus i så fall hamna mera på individens förmåga att skapa bilder än på de fenomen som uppträder. I den fenomenologiska processen är subjektet och fenomenet omöjligt att skilja åt men för mig är det väldigt viktigt att objektet, saken, spegeln och fenomenet spegelbilden, är utgångspunkten.

En sublim upplevelse handlar om förundran, jämväl upplevelsen av transcendens. Förundran känns som ett lite mindre ord, ett intimare ord i sammanhanget än sublim och transcendent. Men spegelupplevelserna rör sig i den triangeln.

Nya experiment

Några mil från där vi bor ligger vårt gamla sommarhus som vi sålde för länge sedan. De som köpte det har nog inte varit där efter den första sommaren för minst 15 år sedan. Skogen har växt hög framför ingången och huset är illa medfaret. Jag tog med mig några pyramider eller *kristallmottagare* dit.

Det blev ett märkligt möte. Det var en råkall lite fuktig dag och speglarna immade igen och frös.

De fångade in huset, vägen och varandra och sände immiga hemligheter. Det intressantaste resultatet fick jag genom videofilmen som jag senare kallade *Kristallmottagarna*. Jag valde konsekvent att försöka hålla kameran stilla. Just att det blev en sorts stillbilder fick den rörelse som förekom inuti pyramiderna att bli extra stark. Mottagarna fångade och återsände både huset och skogen och även en förbirusande långtradare. I vissa vinklar såg man träden röra sig inuti mottagaren. Just sådant väcker förundran hos mig.

Jag återvänder till orden drömmerier och transcendenser. Det senare klingar inte lika vackert men är faktiskt rättare. *Kristallmottagare för transcendenser* får det bli, tillsvidare.

Ljus i granskogen

Vägen

Sovande hus

En värld av kristallmottagare Malmö

Befolkad Malmö

För att finna grunt öppet vatten i mars månad fick jag åka till Malmö. De sju flytande pyramiderna transporterades ut i vattnet och de tjugosex landburna placerades på stranden.

Platsen jag valde låg långt från stadens centrum. Gamla industriområden blandades med ny bebyggelse. Skillnaden mellan de fem pyramiderna i insjön och de sju i havet var slående. De två stora pyramiderna kändes verkligen mycket större och de klarade sig utmärkt i havet. Många förbi passerande människor kom ner till stranden och pratade om vad de såg. Flera frågade om de fick fotografera, om installationen skulle vara kvar. En del kom bara ner och sa, *det är så vackert*. Det kom en strid ström av människor hela dagen. Här uppnådde jag det jag hade önskat vad gällde betraktarna. De kunde själva utforska spegelbilderna. Människor kom, gick hem och kom tillbaka. Många stod länge på avstånd och tittade. Andra kom ner och gick runt bland pyramiderna. En del kröp till och med på alla fyra och fotograferade alldeles nära dem. Vad människorna upplevde har jag ingen aning om. Jag frågade inte. "Vackert" var kanske det ord jag hörde mest. Dock uppfattade jag att människorna var klart fascinerade av händelserna på stranden. De immiga vinterbilderna som visade vårt gamla hus kändes mera transcendent, men förundran väckte också dessa speglade lagerlokaler, lyktstolpar, måsar och hav.

Trots det lyckosamma försöket var jag inte nöjd med platsen. Om man ville se omgivningen speglas i de flytande pyramiderna fick man själv gå ut i vattnet så att man stod ganska nära dem. Det skulle behövas ett mycket mindre vatten med en trängre omgivning för att speglingarna skulle fungera som jag ville. Min önskan att prova pyramiderna på en sådan plats löste sig av sig själv.

Ur dagboken:

I sommar ska jag delta i Bottna Land Art med mina Kristallmottagare för transcendens. Här har jag möjlighet att verkligen få erfara hur publiken upplever speglarna i naturen. Jag hoppas att jag kan hitta en plats som är tillräckligt tät av vegetation så att pyramiderna kan spegla terrängen även om de flyter i vattnet. Min ambition är att filma spegelpyramiderna minst en gång i veckan och tātare om vädret varierar. Någon annanstans i Bottna skulle jag vilja ha en ständigt växande film på en platt TV.

Bottna Land Art

Dagboksanteckningar 5/7 – 28/8

5/7

Mina pyramiderna ska placeras i tjärnen på Hogs-ämleden. Tjärnen är ungefär lika lång som bred och är nu fylld av näckrosor. Det var den inte när jag valde platsen. Det finns tre små öar varav en är täckt med vitmossa. Där växer också några små tallar på öarna. En av öarna är helt gräsbevuxen. Idag har jag rensat bort grenar från tidigare röjningar så att det skall vara enkelt att gå ned till tjärnen. Jag tänker inte ta bort buskar eller sly. Jag vill att det ska vara precis så vildvuxet som det är. Tjärnen kan ses från tre punkter. Från två av dem, de mest tillgängliga, ser man bara halva tjärnen, men från den tredje punkten, som ligger fyra fem meter in i skogen, ser man hela tjärnen.

Tidigare har jag placerat ut pyramiderna gruppvis, men här vill jag sprida elementen över hela tjärnen. Pyramiderna är främmande former i skogsmiljön. Jag vill stryka under det. Jag vill också förtydliga att pyramiderna är ett slags instrument för reflexion och transcendens. De ska poppa upp ur tjärnen här och var som främmande artefakter. Samtidigt anger de också punkter i tjärnen, som koordinater på en karta. De speglar omgivningen och får sitt värde genom att transformera platsen för betraktaren

8/7 Pyramiderna är utplacerade, sju stycken flytande och en landstående. Det lever en gräsandsfamilj i tjärnen. Det finns gott om vattensnok, grodyngel och småfisk. Vegetationen är tät och hög, precis som jag ville. Närmast tjärnen växer löv och längre ifrån blandskog. Pyramiderna speglar vegetationen och sänder sina ljusreflexioner in bland buskarna och träden. Jag har diskuterat pyramidformen tidigare. Den fungerar här i denna än uttryckligt organiska miljö. Det ger den kontrast

jag vill ha, som utgångspunkt till själva speglingarna. En besökare fascinerades av reflexionerna, solkatterna. Det blir trianglar av ljus som rör sig genom buskvegetationen och trädstammarna bakom. Diamanten som skapas av pyramiden och speglingen trolldans andra besökare. Mot det svarta vattnet är det svårt att avgöra vad som är spegelbild. Man kan lätt se ett antal diamanter som står på sin spets.

13/7 Jag har gjort första filmen och den rullar på KKV-Bohuslän som också är utgångspunkt för Land Art utställningen. Utkiksplatserna vid tjärnen är väl upptrampade.

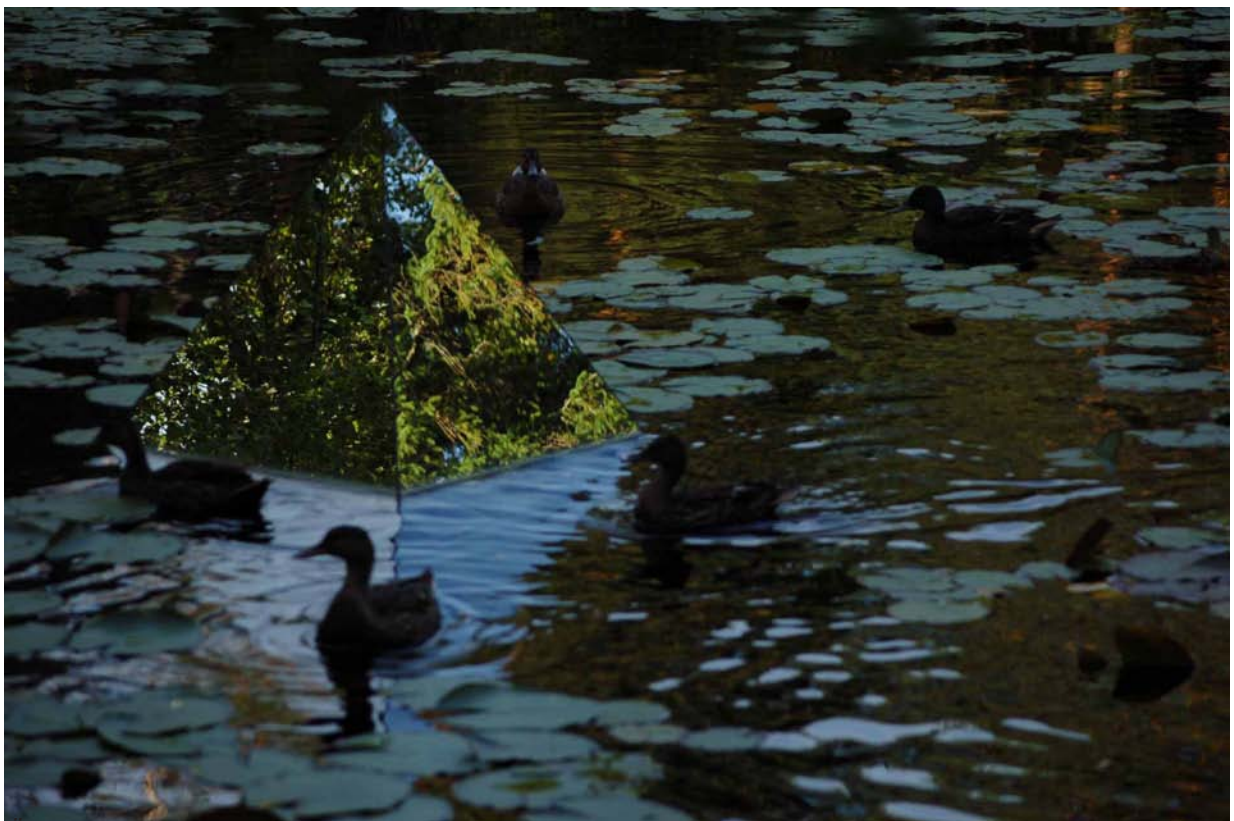
I kväll filmade jag igen. Klockan gick mot åtta på kvällen och solen stod lågt. Det blev ett helt annat ljus än förra gången. Där var nästan inga reflexioner alls men mycket klara speglingar i vattnet. Allting var grönt. Skogsduvorna kuttrade i skogen. Innan jag gick fick jag fyrbent publik. En älgko ville dricka vatten eller kanske ville hon speglas.

15/7 var det dags för en ny dokumentation. Det regnade och var stilla men då och då i samband med regnet kom kastvindar. Pyramiderna rörde sig mindre än vanligt och bilderna i dem blev otydligare i regnet. Änderna lägger sig alldeles intill den landstående pyramiden utan bekymmer. Jag fångar några pyramiderna som står nästan helt stilla. En del är sagolikt vackra men samtidigt kyliga, stelnade. Det ligger något i Smithsons tal om kristaller och frusen tid ändå.

22/7 Jag kommer upp till tjärnen och ser omedelbart att något är fel. Den stora pyramiden finns inte på sin plats. Efter en stund ser jag den längre in i tjärnen och skogen. Den bärgas. Jag lägger den i sjöboden och nästa dag plockar jag isär den, torkar den ren, skär bort silikon, gör en ny infästning för linan och limmar ihop den med ett mera vattentåligt lim. Vid notiden på kvällen har limmet

Hogsäm

Anderna och installationen

härdat och pyramiden sjösätts igen. Balansen i tjärnen är återställd. Pyramiden gör några snabba piruetter som om den är lycklig över att vara tillbaka.

24/7 Ny dokumentation. Det är svårt att hitta nya infallsvinklar när jag filmar, men när jag tittar på klippen efteråt är ljuset ett annat och färgerna annorlunda. Jag vill hålla fast vid intentionen att göra en film varje vecka. När utställningen är över vill jag klippa ihop dem till en film med daterade klipp. En barnfamilj, kommer till tjärnen. De går förbi första utkiksplatsen där jag står och stannar vid den andra. Jag hör dem prata; titta det är speglar, säger mamman, se änderna speglar sig, svarar pojken, kul, fortsätter pappan!

25/7 Tog bilen till den nedre parkeringsplatsen idag. Den var helt full så jag fick ställa mig på vägen. Alla pyramider var på sin plats och jag saknade kameran när jag kom upp. Idag föll ett tätt regn. Spegelbilderna blev av regnet som suddiga målningar av Gerhard Richter⁴⁸. Varje pyramid hade en hinna av pärlande vattendroppar

27/7 Soligt väder utan vind är det tråkigaste vädret att se pyramiderna i. De ligger alldeles stilla och reflekterar bara ljuset. Pyramidernas form blir så dominant. I andra väder är speglingarna, både i speglarna och i vattnet, mera dominerande.

28/7 Idag åkte jag till tjärnen redan vid femtiden på morgonen för att filma vid en helt ny tidpunkt. Pyramiderna var täckta med dagg och helt stilla. Där var inte en krusning i vattnet. Nu var de verkligen kristallika. Deras kyliga prakt stod i bjärt kontrast till det alarm som skogens alla fåglar och insekter åstadkom. Där var en visuell stillhet som på en kyrkogård men samtidigt ett kvittrande, surrande och käbblande som om skogens djur slogs om att sjunga just sin lovsång till livet. Liv och död.....
Jag tyckte inte jag hittade så mycket nya bilder,

48 www.gerhard-richter.com 120105

men kyligheten, nästan frostigheten var annorlunda samt det enorma ljudet. Det varade under soluppgångstimman sedan avtog det. Ljudet var det intressantaste sedan när jag tittade på klippen.

6/8 De sista gångerna jag besökt tjärnen har pyramiderna legat ganska stilla. Alla utom den största som slet sig för någon vecka sedan. Jag antar att linorna trasslat in sig i näckros stjälkarna och att detta minskat rörligheten. Den stora pyramiden dansar på.

8/8. Mötte två besökare vid tjärnen, en man och en kvinna. Jag förstod det som att kvinnan tagit med sig mannen till tjärnen för att visa honom installationen. Hon berättade att hon återvänt till platsen igen och igen. Det är så fascinerande sa hon att spegelbilden i vattnet blir så perfekt att man blir osäker på vad som är form och vad som är spegelbild.

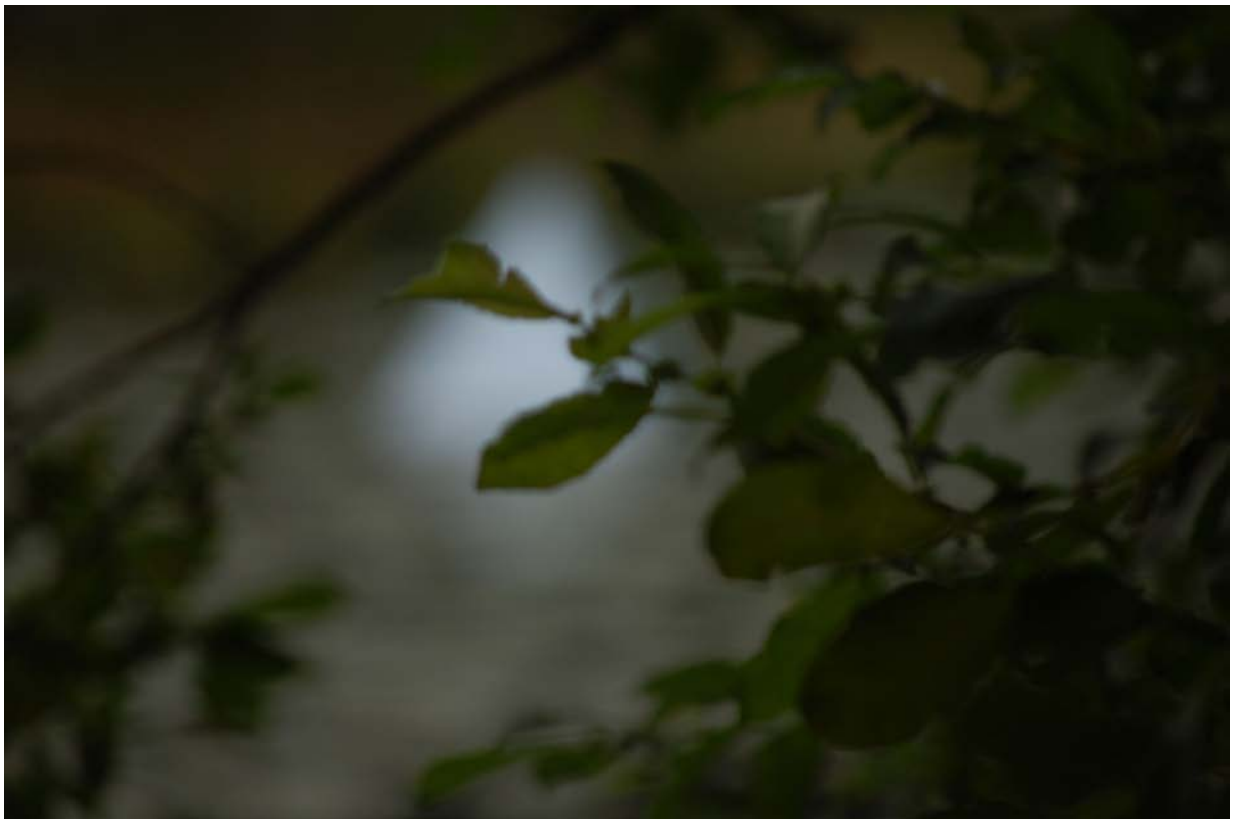
Det lustiga är att det kan speglas olika saker i den faktiska pyramiden och i spegelbilden av den. När man tittat en stund vet man inte vad man ser. Det är just detta, att man inte längre är säker på vad man ser, som är det intressanta sa hon.

Det var bara den största pyramiden som verkligen snurrade idag, de andra vred sig lite försiktigt fram och tillbaka.

9/8 Kameran trasslade. Det var något konstigt med zoomen och jag hade egentligen ingen lust att filma. Det började bli svårt att inte upprepa precis samma saker som de andra gångerna. Sen eftermiddag sol och vind hade jag sett förut. Jag riggade upp stativet och satte på kameran. Det var otroligt slitet på nedgångsplatserna. Det måste ha varit massor av folk där. Jag såg att änderna gått i land på ön med den landstående pyramiden. De putsade sig och kråmade sig. Jag visste inte om de såg mig men plötsligt lyfte de en efter en och kom flygande rakt mot mig. Änderna landade

Trancsendent i mörkret

Upplöst

där jag stod och började simma framför mig. De simmade så att de passerade spegelbilden av den största pyramiden och ändernas spegelbilder blev extremt tydliga mot den silvriga vattenytan. Det var som om änderna valde att showa.

Jag lyssnade på ett tidigare sänt sommarprogram idag via datorn. Det var Helena Bergström som berättade om sig själv. Under en period av sitt liv som barn använde hon spegeln som en ingång till fantasins värld och där spelade hon teater även om hon inte kallade det så då. Spegeln öppnade porten till andra rum.

10/8 Jag har klippt filmen. Dessa ändrar!

11/8 Änderna hade tydligen sin avskedsföreläsning i förgår. Jag som börjat tänka på platsen som ett andrum. Idag när jag kom upp till tjärnen fanns där en enda and. Det har aldrig hänt förut. Jag gick hem och tittade i fågelboken. Där stod att gräsänder ofta övervintrar i våra trakter men att de flyttar till södra Europa mellan augusti och november.

12/8 Eftersom videokameran krånglade, passade jag på att dokumentera med foton. Sol och vind idag, vilket innebar ljusreflexer och många olika slags spegelbilder.

24/8 Nu befinner jag mig 10 mil från min tjärn och kan bara hoppas att allt fungerar. Det sista som hände innan jag reste från platsen var en rundvandring på Soteleden ledd av Chatarina Göransson. Den hette "att se med andra ögon". Tanken var att en biolog, en kulturvetare och konstnärerna själva skulle reflektera över verken tillsammans. Jag var verkligen imponerad av publiken. Det var 40-50 personer som samlats där i skogen.

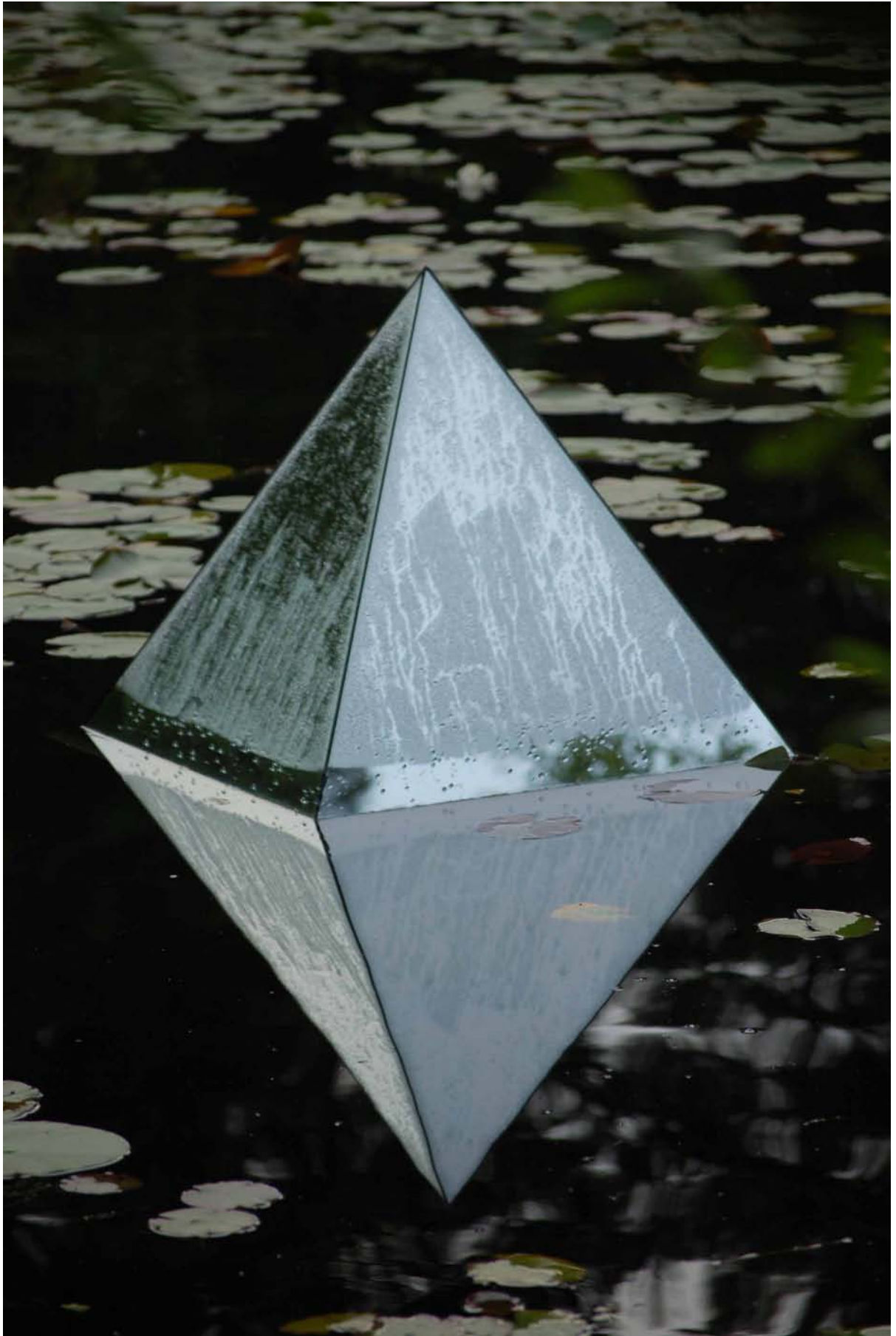
28/9 Har lämnat in kameran och tagit upp pyramiderna. Det var soligt och blåsigt väder. Trots vinden var pyramiderna väldigt stilla och vi såg tjärnen full av blanka diamanter när vi kom. Det har varit en rolig utställning och det kändes nästan sorgligt att ta upp dem.

30/10 I onsdags klippte jag ihop delar av alla filmerna till en enda film cirka 5 minuter lång. Med detta har jag genomfört alla planer jag hade för installationen i Hogsäm. Det är tydligt och klart att projektet som helhet är avslutat.

Filmen blir tätare på händelser än de tidigare filmerna och det är positivt. Jag upplever problem med ljudövergångarna mellan klippen på ett par ställen. Det är kanske svårt att få ljudet riktigt bra utan att helt separera detta från början. Jag har tagit loss ljudet i de flesta klippen men eftersträvat att ljudet ska vara autentiskt i relation till bilderna. Det finns ställen där bilden och ljudet fungerar väldigt bra tillsammans. Jag visade filmen på sista seminariet som var kopplat till Bottna Land Art 2011.

Reflexioner

Hur påverkar spegelbilden upplevelsen av plats och tid? Efter tre år bland speglar, solkatter och skuggor är jag redo att besvara ursprungsfrågan. Spegelbilden skapar "andra rum"! Eftersom *Andra rum* också är en titel i Michael Foucaults essäsamling "Diskursernas kamp" och essän behandlar bl.a. spegelbilden så kan man ju undra vad allt detta arbete var värt. Kunde det inte räckt att läsa texten? Det är svårt att veta vad som hänt om texten funnits med från början i arbetet. Men jag vet att det är en stor skillnad i att erfara fenomen via alla sinnen, jämfört med att läsa en text. När jag läste texten hade jag just avslutat pilotprojektet. Jag kunde redan då referera till många spegelexperiment. Trots detta har det tagit nästan två år till, innan jag kan säga svaret så kortfattat och

Diamanten

sammanfattat som *andra rum*. Lacan⁴⁹ beskriver spegelstadiet som ett sätt att upprätta samband mellan inre värld och omvärld. Kanske kan en fenomenologisk process hos en konstnär ses på samma sätt.

Jag vill påstå att den slutliga installationen i Hogsäm, på flera plan, gav upphov till just en gestaltning av *andra rum*. En visuell gestaltning skiljer sig från en essä genom att kommunicera på andra nivåer. Uttrycket, *andra rum* ligger inte så långt ifrån det påhittade ordet *annanheter* som jag använt då och då i texten. Samtidigt vill jag säga att arbetet med att dela upp *andra rum* i olika sorters *andra rum*, alltså kategoriseringen, var väldigt viktig för mig. Det var genom denna som jag allteftersom kunde formulera min spegelfascination, och på det sättet tydliggöra mina intentioner och precisera gestaltningarna. Att prova en kvalitativ forskningsmetod som fenomenografi i ett konstnärligt projekt var ett sätt att också undersöka vad konstnärlig forskning kan vara. Första delen av projektet styrdes av denna metod medan resten av arbetet utgick från fenomenologin och var mera likt det konstnärliga arbete jag vanligen bedriver. Skillnaden för mig ligger i sättet att samla och strukturera information. Från och med "Marsjöarna" återvände jag till min metod som har en hel del fenomenologiska influenser. Att använda en utifrån kommande metod som fenomenografi både underlättade och försvårade arbetet. Det gjorde det lättare på så sätt att jag kunde vila i en struktur och samla massor av information utan att värdera denna. Detta resulterade i fotografier jag inte skulle ha tagit annars. Inte foton som hade särskilt bra gestaltande kvalitéer, mera en samling av många infallsvinklar som kunde utvecklas vidare. Problemet med metoden var kravet jag upplevde att alla bilder skulle tillhöra endast en kategori. Ett krav som jag i efterhand förstår var fullständigt orimligt. Det var kategoriererna i sig själva som var det viktiga och egentligen inte vilken bild som hörde till vilken kategori. En bild kunde tillhöra flera kategorier och vilken kategori bilden fungerade bäst i berodde på samman-

49 Matthis, Iréne. et al (red.). Fyra röster om Jacques Lacan. S.31

hanget. Detta klarade jag inte av att hantera på ett bra sätt i projektets början. Förundran är ett viktigt ord för mig. Men min förundran byttes emellanåt till en energisk fantasi som med alla medel tolkade bilder och försökte stuva dem i *rätt* kategori. Med distans till arbetet kan jag tycka att det ändå var en bra inledning som kunde varit mycket bättre med mera erfarenhet. Jag testade verkligen många varianter och de formulerade kategorierna tydliggjorde tillsammans, den *annanhet* som jag upplever att spegelrummen har. Likväl skulle det varit tråkigt att ha avslutat arbetet där.

Jag har tidigare i texten diskuterat motivet i spegelbilden och hävdade att det spelar mindre roll. De *andra rummen* uppträder var som helst. När jag slutgiltigt ville visa dessa för en publik valde jag ändå natur. Det blev en vildvuxen skogstjärn full av näckrosor, fåglar och små kräddjur, mycket romantiskt. Även om platsen inte var något jag till fullo styrde över stämde den exakt med min önskan. Tjärnen råkade finnas där på just den del av Soteleden som Bottna Land Art valt ut. Jag kunde tacka och ta emot och hoppas att publiken genom det fantastiska landskapet skulle öppna sig för sublimes upplevelser och förundras över hastigt förbirusande rum i en snurrande pyramid eller över rummet i sökarljustet från en pyramidreflexion.

Många konstnärer i samtiden och i historien har arbetat med speglar. Svaret på den ursprungliga frågan var mycket viktig för mig personligen men har besvarats på olika sätt av många före mig. Det personliga svaret ledde fram till nästa fråga, om hur detta skulle kunna gestaltas för en betraktare. I det här fallet var det den presentationsformen som tillförde något nytt i spegelsammanhanget. Rörliga bilder utan video. Här kunde man stå och se hur ständigt nya bilder presenterades i de roterande spegelpyramiderna, ibland långsamt, stundtals i högt tempo. Lika många bilder som pyramider levererades samtidigt. När pyramiderna var alldeles stilla uppstod diamanterna. Spegelform och vattenspegel samverkade till den grad att det var svårt att skilja dem åt. Det var vackert, kontemplativt men också överraskande och underfundigt. Jag hoppas att installationen kunnat

inspirera till inre resor. De andra rummen, finns både utanför oss och inom oss. De inre rummen fordrar, yttre upplevelser som öppnar dörrarna.

Från början tänkte jag kalla pyramiderna flytande transcendenser men då någon skrev fel på skylten vid tjärnen, ett t istället för ett s, beslöt jag att byta namn. Jag hade också funderat över transcendent tidigare. Ordet transcendent används bl.a. i matematiken. Det är ett adjektiv och beskriver tals särskilda egenskaper. Ett tal kan vara transcendent. Vissa av dem kan ses som gränsvärden. Transcendent är något som överskrider normala gränser. Ordet är synonymt med översinnligt. Det skapades ett substantiv av adjektivet transcendent. Det är nytt, ordet fanns inte tidigare. Jag tänkte mig att en *transcendent* skulle betyda någon som omvandlar eller förvandlar, genom att överskrida gränser. *De andra rummen* skapades när *transcendenterna* snurrade i tjärnen. De uppkom också genom spegelbilderna i vattenytan när transcendenterna var stilla. De blev till genom relationer mellan de olika punkterna, koordinaterna, som transcendenterna angav i tjärnen och de sträckte sig utöver platsen, tjärnen, via reflexionerna. Solkatterna nådde långt in i skogen och kanske in i våra inre rum. I ett fenomenologiskt betraktelsesätt är det svårt att skilja subjektet och objektet från varandra. De befinner sig i en intim kommunikation och kanske uppkommer den transcendentia upplevelsen när yttre och inre rum förenas i livsupplevelsen.

Efter utställningen avslutades har jag mött flera besökare som sett utställningen. Flera än jag träffade under tiden den pågick. Dessa berättar att de har burit med sig upplevelsen in i sin egen vardag och spegeln har fått en ny innebörd både som föremål och metafor.

På KKV (Konstnärernas kollektivverkstad i Bohuslän) snurrade min film. Filmen är en dokumentation. Detta skedde samtidigt som pyramiderna flöt omkring upp i tjärnen. Tidsaspekten, samtidigtheten, var viktig men är ännu språklös. .

Har fenomenologi varit min metod?

”Fenomenologi är en studie av strukturen och variationer i strukturen hos det medvetande, för vilket varje ting, händelse eller person framträder”⁵⁰, säger Kvale. I det här fallet skulle det innebära ett undersökande av strukturen och variationerna i hur spegelbilden (här tinget) framträder hos mig som konstnär. Som jag skrev i början har jag sökt mönster i mitt eget spegelarbete. Kvale skriver också om att objektivitet i metoden uppstår genom intentionala akter och trohet mot de undersökta fenomenen. Under rubriken *pyramidernas framåtskridande* skrev jag; ”I den fenomenologiska processen är subjektet och fenomenet omöjligt att skilja åt men för mig är det väldigt viktigt att objektet, saken, spegeln och fenomenet spegelbilden, är utgångspunkten i undersökningen och inte min egen förmåga att skapa bilder”. Kvale beskriver också ”väsenskådandet” som då man går över från att beskriva enskilda fenomen till att söka deras gemensamma väsen”. ”De enskilda fenomenens gemensamma väsen” skulle vara slutreflexionen i mitt projekt, då jag lägger samman alla spegelexperiment och all textläsning och kommer fram till att spegelbilden skapar *andra rum*, som ett svar på hur förändringen av plats och tid sker. Då måste förstås *andra rum* ställas mot hur dessa beskrivs i hela min text. Det finns tydliga fenomenologiska förtecken i undersökningen och i dess genomförande. Att betrakta världen genom fenomenologiska glasögon hjälpte mig i skapandet av mina problemställningar och

inte minst i de nya frågeställningarna som uppkom under vägen⁵¹. Jag vill påstå att det fenomenologiska anslaget var helt avgörande för valet av den slutliga presentationsformen. Det handlade om insikten att relationen jag upplevde mellan mig och tinget, spegeln, i landskapet inte var reproducerbar i fotografier. Den krävde ett direkt möte mellan spegel och betraktare.

I det konstnärliga sammanhanget, är min erfaren-

50 Kvale, Steinar. Den kvalitativa forskningsintervjun sid. 54 med hänvisning till Giorgi s.83

51 Se sid.24

het så här långt att utifrån kommande metoder med fördel kan testas och användas men att de måste modifieras och användas med klokhet så att de gangnar processen.

Avslutning

Speglar är i sig själv bara tomhet. I spegelns möte med världen och en betraktare öppnar sig nya rum, *andra rum* för den som vill se. *Andra rum* kan förstås skapas utan speglar också men jag kan se att det är just den möjligheten som drivit mig. Ett minne träder fram, det är en stor bild som jag gjorde till mina barn när de var små. Det var ett jättekollage med vardagsinnehåll men någonstans i kollaget fanns en port och innanför den hittade man just *andra rum*. Det var ett landskap av möjligheter som gav mängder av rumsligheter på vägen mot det oändliga rummet. Kollaget fungerade som underlag för sagor som skapades i stunden.

Jag kommer säkert att använda speglar igen men när jag nu vet vad det är som intresserar mig med speglarna så öppnar det möjligheter att söka andra uttryck för samma sak.

Hur skapas *Andra rum i form av installationer utan spegelbilder?*

Förundran är det viktigaste ordet. Det har inte förändrats och jag bär med mig några ord från ett program⁵² med Gunnar Ekelöf: "hur skall vi bära oss åt för att ständigt ha nytvättade ögon?" Med mina egna ord skulle det bli, *hur ska vi leva med-ständigt lyssnande ögon?*⁵³

Gräsön

Oversikt

52 Ekelöfs blick. K:Special: SVT 20080625

53 Eriksson,Kajsa; som läste min text och gav mig goda råd gjorde en felläsning, hon uppfattade texten som lysande ögon. En annan tänkvärd tolkning.

Morgon i Hogsäm

Middag i Hogsäm

Sen eftermiddag

Kväll i Hogsäm

Källor och litteratur

Bachelard, Gaston. *Rummets poetik*. Lund: Skarabé, 2000

Bergh, Magnus, Munkhammar, Birgit. (eds.). *Tarkovskij - tanken på en hemkomst : en antologi om Andrej Tarkovskijs filmkonst*, 2nd Edition. Stockholm: Alfabeta, 2007.

Boettger, S. *In the Yucatán : mirroring presence and absence*. Robert Smithson. Tsai, Eugenie, Butler Cornelia. (eds.), p. 201., Berkeley, Calif.: University of California Press, 2004.

Bonniers Lexikon 1989 del 13

Buber, Martin. *Människan och hennes bildkonst*. Ludvika: Dualis, 1991

Buber, Martin. *Jag och Du*. 2 uppl., Ludvika: Dualis, 1994

Cornell, Peter. *Saker: om tingens synlighet*. Hedemora: Gidlund 1993

Matthis, I, Rouquês, F, Jeanneau, M, Rundqvist-Vinde, A, van der Heeg, E och Wallenstein, S-O (red.) *Fyra röster om Jacques Lacan*. Sthlm: Natur och Kultur, 1989

Foucault, Michel. *Andra rum*. I *Diskursernas kamp*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 2008.

Koskinen, Maaret. *Spel och speglingar*. (Avh.), Sthlm: Univ. , 1993.

Kvale, Steinar. *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur, 2006.

Merleau-Ponty, Maurice. *Kroppens fenomenologi*. Göteborg: Daidalos, 1999.

Hartman, Jan (övers.) *Politikens filosoflexicon*. Stockh. Forum 1988 (Org.) Köpenhamn: Politikens Förlag, 1983

Roberts, Jennifer L., *Mirror-travels : Robert Smithson and history*. New Haven : Yale University Press, 2004.

Rothman, Lenke. *Lenke Rothman*. Malmö: Bokförlaget Arena, Svenska, 1995-10-01

Seamon, David. (ed.). *Dwelling, seeing, and designing: toward a phenomenological ecology*. Albany, N.Y.: State Univ. of New York Press, 1993

Sobieszek, Robert, A. *Robert Smithson´s Proposal for a monument in Antarctica*, Robert Smithson. Tsai, Eugenie, Butler, Cornelia (eds.). Berkeley, Calif., publisher, 2004

Werness, Hope, B. *The symbolism of mirrors in art from ancient times to the present*. Lewiston, N.Y. :Edwin Mellen Press, cop. 1999

Utställning på Gallerie Boijmans, Rotterdam 2008

Digitala referenser

Ekelöfs blick, K:special. SVT 20080625

<http://www.azteccalendar.com/god/Tezcatlipoca.html> (20090711)

http://poopakraad.com/Writing_Text_Research_1.html 111106

<http://www.youtube.com/watch?v=7nne8NI9sw0> 120105

<http://www.artslant.com/ew/events/show/117015-holy-land> 120105

http://sv.wikipedia.org/wiki/Parallella_världar 20110125

http://sv.wikipedia.org/wiki/Katsushika_Hokusai

<http://www.youtube.com/watch?v=WyBp9HAjPeQ> Ann Edholm 120127

http://en.wikipedia.org/wiki/Ana_Mendieta#Life_and_Work Ana Mendieta 120127